

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.1

С. І. Кириченко

orcid.org/0000-0002-4013-7795

адвокат,

аспірант кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

САМОЗАХИСТ ПІДСЛІДНОГО З ІНВАЛІДНІСТЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. В історії кримінального процесу щодо глухих, сліпих та інших осіб із важкими нозологічними формами фізичного і психічного ушкодження за останнє століття, тобто від часу їх визнання суб'єктами кримінально-процесуальних відносин першим Кримінально-процесуальним кодексом Української СРР від 1922 року, склалася практика забезпечення і здійснення захисту цієї категорії осіб за рахунок держави. Утім простій людині з інвалідністю захищатися від обвинувачення та обстоювати свої права у кримінальному процесі критично складно навіть у сучасному кримінальному провадженні (як було, так і залишилося, хіба що зі зменшенням свавілля). Інвалідизовані підслідні протягом усього кримінального процесу зазнають із боку слідства і навіть захисту приниження гідності, нехтування звичайною людськістю, сприйняття «другосортними» учасниками з-посеред інших осіб з аналогічним процесуальним статусом, визнання вини та засудження за результатами поверхового слідства, лише протестністю домагуючись установлення істини у порядку перегляду рішень кримінального судочинства.

З офіційних доповідей і звітів міжнародних інституцій, уповноважених державних і неурядових організацій, публікацій засобів масової інформації та електронних видань впливає шокуюча інформація про правове становище людини в Україні та в системі її правосуддя. Так, із 11 вересня 1997 року, відколи Україна є стороною Конвенції про захист прав та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), Європейським судом із прав людини (далі – ЄСПЛ) винесено 1 549 рішень, у яких встановлено порушення Україною щодо незабезпечення права на належний судовий захист, неефективність розслідування кримінальних справ за скаргами на неналежне поведіння з боку представників органів держави, неналежні умови утримання та лікування осіб, які перебувають під вартою [1]. У 2019 році проти України винесено 109 рішень, зокрема й стосовно порушень права на свободу і безпеку, нелюдського або принизливого поведіння та права на ефективний захист [2].

Утім офіційної статистики щодо порушення прав осіб з інвалідністю, щодо яких за судовими рішеннями застосовуються покарання чи примусові заходи медичного характеру, на жаль, не існує. Тому обсяг прав і свобод цієї категорії правопорушників, їх неефективний захист суб'єктами здійснення правосуддя, порушення прав та обмеження у кримінальному провадженні, неналежне забезпечення права на захист і представництво, дефекти правозастосування, правозабезпечення, правонаділення залишаються покритими замовчуваністю наукової оцінки і лише очікують та можуть досліджуватися, як правило, з приватних джерел. За таких обставин, оскільки автором не виявлено інших праць, окрім спрямованих на вивчення становища інвалідизованих засуджених у місцях відбування покарання та госпіталізації внаслідок розладів і захворювань психіки, що у цій статті нами не досліджується, наразі робимо чи не перший крок у дослідженні однієї з численних тем, зумовлених окресленою «темною плямою» юридичної практики і науки.

Мета дослідження. Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні відносини, що виникають у кримінальному провадженні щодо особи, яка інвалідизована значним ураженням або частковою чи повною втратою зору, слуху, здатності до пересування і мовлення. Предметом дослідження є вплив помилок забезпечення права на захист у такому кримінальному провадженні на вияв протестної поведінки осіб з інвалідністю, стосовно яких вирішуються питання і виконуються процесуальні дії щодо підозри, обвинувачення, покарання або застосування примусових заходів медичного характеру. Так, метою статті є дослідження форм самозахисту підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) з інвалідністю, що виникає внаслідок його реакції на помилки слідства і захисту в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року встановлено, що суди в процесі розгляду справ повинні застосовувати зазначену

Конвенцію та практику Суду як джерело права (ст. 17) [3]. Зазначена позиція викладена також у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи від 27 лютого 2009 року [4]. Отож, практика ЄСПЛ визнається в Україні вагомим джерелом права і слугує засобом досягнення узгодженості національного та міжнародного правосуддя. Беручи до уваги викладену політичну волю законодавця та правову позицію Вищого суду, ґрунтуючись на статті 9 Конституції України, якою закріплено положення про включення до національного законодавства міжнародних договорів, чинних (тобто обов'язкових) для України, враховуючи надання державою пріоритету роз'ясненням ЄСПЛ щодо прав і свобод людини і громадянина, вважаємо, що обов'язкові для України міжнародні стандарти права впливають на необхідність урахування особливостей інвалідизованих суб'єктів права і відносин із ними, що виникли в державі, включаючи правосуддя у галузі кримінально-процесуального права. У такому правовому ключі корисною для захисту прав людини з інвалідністю у кримінальному провадженні (поряд з іншими законодавчо закріпленими стандартами права) є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року (далі – КПОІ), що набула чинності в Україні 06 березня 2010 року [5].

КПОІ, ґрунтуючись на чинних правових стандартах, адаптує до потреб осіб з інвалідністю найголовніші з них, що викладені в: Статуті ООН, передбачаючи принципи, в яких гідність і честь притаманні всім членам людської сім'ї, а рівні та невід'ємні права людини визнаються основою свободи, справедливості й загального миру; Загальній декларації прав людини та Міжнародних пактах про права людини, які зафіксованими у них правами та свободами наділяють кожну людину без будь-якого обмеження; у конвенційних документах щодо ліквідації дискримінації; Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, визнаючи, що інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, а також те, що вона є результатом взаємодії між людьми з порушеннями здоров'я та відносницьких і середовищних бар'єрів, заважає їх повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими, посиляючись і на деякі інші міжнародні стандарти щодо осіб з інвалідністю, зобов'язує держав-учасниць створювати інвалідизованим людям рівні з іншими умови і можливості у самовизначенні та забезпечувати належну реалізацію прав і свобод в усіх сферах суспільних відносин [5].

Звісно, не всі положення КПОІ та охоплених нею міжнародних документів, ціллю яких є забезпечення прав людини, зокрема й прав інваліди-

зованої людини, безпосередньо стосуються мети і досягнення виконання визначених статтею 2 КПК України 2012 року завдань кримінального провадження. Вони є передумовою вдосконалення національного законодавства щодо реалізації прав осіб з інвалідністю в кримінальному провадженні. Тому набуття зазначеними правовими стандартами зв'язку зі згаданим Кодексом, безумовно, сприятиме ефективності та якості кримінального провадження, спрямованого на розслідування подій правопорушення, вчиненого особою, яка має інвалідність або очевидне в її здоров'ї відхилення, але не має офіційного підтвердження. Отож, окреслені нормативно-правові акти, змістом своїх положень, вочевидь, виступаючи за необхідність законодавчого підвищення вимог щодо ефективного забезпечення якісного захисту прав людини, яка перебуває під слідством, стосуються й осіб з інвалідністю та вимагають урахування особливостей їх організму, що зумовлюють обтяження чи обмеження, а також позбавлення можливості діяти у кримінальному провадженні самостійно або особисто та за участю захисника, утім право вирішального голосу на нормативне їх упровадження залишають за національним законодавцем.

Проблему практики застосування до осіб з інвалідністю, щодо яких здійснюється кримінальне провадження, національного кримінального законодавства в контексті міжнародних стандартів прав людини можна розкрити на прикладі справи № 592/2330/17, провадження № 1-кп/592/249/17, що перебуває в Ковпаківському районному суді м. Суми [6]. Громадянин України 45-ти років на момент кримінальної події мав де-юре 3 групу інвалідності зору, яку (за результатом повторного огляду медико-соціальною експертною комісією (далі – МСЕК)) змінено та визнано його інвалідом I групи безстроково, що означає повну втрату або мізерний залишок зору. Ураховуючи те, що подія сталася у сутінках зимового вечора в освітлюваному вечірніми ліхтарями місці та значну проблему зору в М., вочевидь, виникла така необхідність, але останнім марно очікувалося проведення відповідних слідчих дій, спрямованих на виявлення обмежень його можливості візуально оцінювати і сприймати обставини події нападу на нього. Не погодившись ні з підозрою, ні з обвинуваченням, а також категорично відхиляючи запропоновану йому захисником позицію щодо визнання своєї вини, М., сприйнявши надане законом право на захист знехтуваним, відмовився від цього та наполягав на призначенні іншого захисника. Проте місцевий регіональний центр із надання БВПД не виконав двох судових ухвал про забезпечення захисника інвалідизованому підсудному М. (всупереч закону), аргументуючи відмову відсутністю в адвокатів підготовки для роботи з незрячими. Так, допущені у

забезпеченні права на захист помилки спонукали М. самостійно опротестувати як дії та рішення слідства, так і рішення регіонального центру і дії захисника.

На думку О.М. Домашенка, помилка є, з одного боку, негативним результатом, що полягає в неправильності, некоректності, спотворенні істини, з іншого – результатом, який характеризується ненавмисністю, що допущена усвідомлено або неусвідомлено [7, с. 13]. Структуруючи помилки у кримінальному процесі, О.Д. Назаров констатує такі її складники, як однобічність та неповнота розслідування, недотримання прав і свобод людини, істотні порушення кримінального процесуального закону та неправильне застосування кримінального закону [8, с. 54]. О.В. Дудко вважає, що природа помилки адвоката багато в чому схожа з природою слідчих помилок, та зазначає, що неправильні (помилкові) дії, бездіяльність, рішення адвоката є хибними з точки зору представництва інтересів клієнта, будучи істотною ознакою помилки. Класифікуючи помилки адвоката за 8-ма критеріями, дослідник, указуючи на негативні результати адвокатських помилок, зазначає, що їх виникнення зумовлене недбалістю, необізнаністю тощо [8, с. 93–94]. Отже, можемо стверджувати, що помилки процесуального керівника, обвинувача, слідчого, захисника тягнуть за собою порушення прав підданої кримінальному переслідуванню людини, адже трапляються непоодинокі випадки залишення помилок без їх виправлення, які транзитом крізь судове провадження досягають остаточних (нерідко неоскаржених) процесуальних документів, посідаючи в них визначальні позиції. Видається очевидним набір таких факторів учинення щонайменше дисциплінарних порушень, як недбалість, непрофесійність, зловживання службовими повноваженнями і невиконання або неналежне виконання зазначеними особами.

Ураховуючи формат дослідження, розглянемо, який результат настає під впливом помилки захисника у поведінці підзахисного. Так, квінтесенцією діяльності адвоката в кримінальному провадженні на вимогу статті 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [10] та статті 47 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [11] є захист прав, свобод і законних інтересів клієнта, який перебуває під слідством. Досліджуючи способи реагування адвокатом на порушення прав клієнта у кримінальному провадженні, а також своїх (за потреби), О.Г. Яновська у цьому вбачає процесуальний протест, до якого зараховує клопотання, заяви, вимоги, відводи, заперечення (зауваження, протести), скарги [12, с. 4–5]. Вивчаючи питання процесуальної діяльності захисника зі спростування підозри (обвинувачення), О.В. Маслюк підкреслює, що правова позиція захисника, за-

снована на запереченні вини підзахисного у вчиненні кримінального правопорушення, зумовлює необхідність активного, цілеспрямованого, наполегливого і безкомпромисного спростування підозри (обвинувачення) всіма доступними засобами [13, с. 178]. Отже, беручи до уваги матеріали вищезгаданої справи, здійснення незрячим підслідним на всіх стадіях кримінального провадження протесту проти обвинувачення та захисту, позиція якого ґрунтується на схиленні підзахисного до визнання вини за її недоведеності або за відсутності сприйняття ним себе винуватим, убачаючи в діях адвоката непрофесійність, змову або інші протиправні мотиви, М. вимагає від уповноважених органів притягнення винних у його стражданнях до відповідальності. Так, його поведінку можна оцінювати саме як учинення самозахисту. При цьому М., захищаючись у межах кримінального провадження, використовує звернення і поза ним. Виходячи з численних скарг особи, за якими розгляд провадиться судами та відомствами, самозахист убачається емоційним, гарячковим, хаотичним, утім наполегливим й активним протестом проти необґрунтованого обвинувачення, від якого порятунку, очікуваного від захисника, призначеного регіональним центром із надання БВПД, гарантованої Конституцією в ст. 59, 131-2 [14] професійної правничої допомоги обвинувачений у кримінальних злочинах громадянин не отримав.

Діяльність адвоката, передбачена Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», повинна здійснюватися на користь клієнта за належного виконання встановлених статтею 21 цього Закону професійних обов'язків. Цей Закон, крім іншого, вимагає від адвоката дотримання встановлених у частині 1 статті 4 принципів, складених на підставі статті 11 присяги адвоката України. До того ж Правила адвокатської етики, затверджені з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р., вимагають від адвокатів у своїй діяльності надавати переваги інтересам клієнта, не допускати конфлікту інтересів, мати високий рівень професійної підготовки, дотримуватися принципів компетентності і добросовісності, досконало враховувати всі обставини надання конкретної правничої допомоги, постійно підвищувати професійний рівень та кваліфікацію, зокрема й у порядку самопідготовки (статті 8, 9, 11, 17) [15]. Закон і Правила зобов'язують адвоката дотримуватися Конституції, законів, адвокатської етики, міжнародних стандартів та забезпечувати повагу до клієнта з боку інших суб'єктів певних правовідносин. Захисник у разі бажання клієнта висловити незгоду з певними діями, бездіяльністю, рішеннями будь-кого із суб'єктів кримінального провадження або у разі потреби у задоволенні його інтересів здійснює це обов'язково. Отже, порушення адвокатом вимог актів законодавства та

інтересів клієнта, а також відмова регіонального центру в призначенні підозрюваному, обвинуваченому з інвалідністю адвоката для надання правової допомоги у кримінальному провадженні на виконання ухвали суду, вдаючись до непередбачених Законом «Про безоплатну правову допомогу» підстав щодо відсутності адвокатів із підготовкою до роботи з інвалідизованими підозрюваними, обвинуваченими, що є незаконним і протиправним ухиленням від виконання судового рішення та дискримінацією клієнта за ознакою інвалідності, зумовлює потребу в самозахисті.

Під час слідства протест може бути вираженим як підслідним з інвалідністю, так і в його інтересах близькими родичами. Проте свої звернення підслідний, здійснюючи самозахист, може направляти як до слідчого судді та суду, так і до органів відомчого контролю, включаючи адвокатське самоврядування чи Координаційний центр із надання БВПД, а члени його родини дії слідчого, процесуального керівника, обвинувача, адвоката можуть спрямовувати лише до останніх як здійснення непрофесійного (громадського) захисту. Протестна поведінка підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) та засудженого до набрання чинності остаточним рішенням у справі має емоційний характер. Будучи добровільною, незалежною, визначуваною з власної ініціативи або за допомогою близьких, обмежуваною лише законом, протестність такої особи має отримати забезпечення тим органом та/або службовою (посадовою) особою, під юрисдикцією якого вона перебуває. За відсутності професійної правничої допомоги до підслідного з інвалідністю, а також до членів його родини не може бути висунута вимога щодо якості змісту протестного документа. До того ж інвалідизованому через втрату зору підслідному має бути законом передбачений усний порядок опротестування через слідчого дій чи бездіяльності особи, зобов'язаної виконувати професійні обов'язки у досудовому розслідуванні, до слідчого судді або відомчого органу, вповноваженого на здійснення контрольних функцій.

Висновки. Протест інвалідизованим підслідним може бути заявлений як у процесуальній формі, тобто у передбаченому КПК України порядку кримінального провадження, так і у не процесуальній (через звернення у передбаченому відповідним законом порядку до відомчих органів владних повноважень). Водночас підслідний може протестувати не лише проти обвинувачення, дій, бездіяльності та рішень органів досудового розслідування і суду (судді), а й проти дій чи бездіяльності захисника. Таким чином, самозахистом підслідного є акти протестної поведінки особи, що здійснюються без професійної правничої допомоги та спрямовані на самостійне обстоювання своїх прав та законних інтересів у кримінальному провадженні у визначений підзахисним спосіб. Такі

акти можуть здійснюватися підсудним активно через учинення дій, що полягають у поданні заяв, скарг, клопотань тощо, або пасивно через протест певних видів бездіяльності, зокрема й у вигляді відмови від надання пояснень та оголошення голодування у кримінальному провадженні тощо. Крім того, самозахист може бути як процесуальним, діючи за встановленими КПК дозволами, так і непроцесуальним, обстоюючи свої права та законні інтереси поданням різноманітних звернень у порядку інших законодавчих процедур, що не визначені КПК України.

Автор переконаний, що важливість проблем, які виникають у кримінальному провадженні щодо осіб з інвалідністю, поглиблюється хибностями та його здійсненням за загальними правилами (як і до неінвалідизованих суб'єктів кримінальних правопорушень у цілому). Втім хибні у здійснюваних кримінально-процесуальних дій щодо осіб, інвалідизованих частковою чи повною втратою зору, слуху, мови, рухової функції організму людини, що призвели до значного, вираженого, помірного обмеження життєдіяльності, науковими розвідками не досліджено взагалі. Отож, окреслена проблематика помилок, ненароком чи умисно допущених, чи приховування за ними очевидних службових зловживань під час процесуальних процедур розслідування кримінальних правопорушень, учинених особами з інвалідністю, зростає і потребує подальших наукових розвідок та методологічного розв'язання, результати яких стануть важливим допоміжним матеріалом як у діяльності юристів-практиків, так і у забезпеченні прав осіб з інвалідністю в кримінальному провадженні іншими суб'єктами правозахисної діяльності.

Література

1. Україна та Європейський суд з прав людини. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinata-yevropejskij-sud-z-prav-lyudini> (дата доступу – 13.12.2020).
2. Кількість скарг проти України до ЄСПЛ свідчить про неефективну роботу держорганів – Віталій Власюк. URL: <https://unba.org.ua/news/5141-kil-kist-skarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neeftivnu-robotu-derzhorganiv-vitalij-vlasyuk.html> (дата доступу – 13.12.2020).
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 5463-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата доступу – 13.12.2020).
4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата доступу – 13.12.2020).
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата доступу – 13.12.2020).

6. Справа № 592/2330/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64988966>.

7. Домашенко О.М. Класифікація тактичних помилок у слідчій діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 226 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Domashenko/d_Domashenko.pdf.

8. Назаров А.Д. Следственные и судебные ошибки и уголовно-процессуальный механизм их устранения: концептуальные основы : дис. ... д-р юрид. наук : 12.00.09 / Санкт-Петербургский ун-т. Санкт-Петербург, 2017. 745 с. URL: https://disser.spbu.ru/files/phd_spsu/nazarov-a-d_disser.pdf.

9. Дудко О.В. Помилки адвоката в кримінальному провадженні: дисертація на здобуття ступеня д-ра філософії у галузі «Право» / Нац. академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 296 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17644/1/dysert_dudko.pdf.

10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата доступу – 15.12.2020).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата доступу – 15.12.2020).

12. Яновська О.Г. Протестна діяльність адвоката в кримінальному провадженні (окремі питання правозастосування). Харків : Фактор, 2013. 48 с.

13. Маслюк О.В. Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2017. 217 с. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/40684/3/dis_maslyuk_o.v.pdf.

14. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96%D0%B2%D1%80#Text> (дата доступу – 13.12.2020).

15. Правила адвокатської етики: Правила, затв. з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата доступу – 13.12.2020).

Анотація

Кириченко С. І. Самозахист підслідного з інвалідністю в кримінальному провадженні. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню форм самозахисту підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) з інвалідністю, що виникає внаслідок його реакції на помилки слідства і захисту в кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що для захисту прав людини з інвалідністю у кримінальному провадженні (поряд з іншими законодавчо закріпленими стандартами прав людини) доцільно застосовувати Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року. Доведено, що набуття зазначеними правовими стандартами зв'язку з Кримінальним процесуальним кодексом України сприятиме ефективності та якості кримінального провадження, спрямованого на розслідування подій правопорушення, вчиненого інвалідизованою особою. Доведено, що помилки процесуального керівника, обвинувача, слідчого, захисника тягнуть за собою порушення прав підданої кримінальному переслідуванню людини, адже трапляються непоодинокі випадки залишення помилок без їх виправлення в остаточному рішенні суду. Зазначено, що відмова регіонального центру з надання безоплатної правової допомоги в призначенні адвоката для надання правової допомоги інвалідизованому підозрюваному, обвинуваченому,

посилаючись на відсутність спеціальної підготовки адвокатів до роботи з такою категорією підслідних, є дискримінацією клієнта за ознакою інвалідності та зумовлює в нього потребу в самозахисті. Установлено, що самозахистом підслідного є акти протестної поведінки особи, що здійснюються без професійної правничої допомоги та спрямовані на самостійне обстоювання своїх прав та законних інтересів у кримінальному провадженні. Такі акти можуть здійснюватися підсудним активно через учинення дій, що полягають у поданні заяв, скарг, клопотань тощо, або пасивно через протест певними видами бездіяльності, зокрема й у вигляді відмови від надання пояснень та оголошення голодування у кримінальному провадженні. Виділено дві форми протесту підслідного: 1) процесуальна, що здійснюється у передбаченому кримінально-процесуальним законом порядку; 2) непроцесуальна, що здійснюється у передбаченому іншими законами порядку звернень до відомчих органів владних повноважень.

Ключові слова: особа з інвалідністю, протестна поведінка, самозахист, міжнародні стандарти прав людини з інвалідністю, дискримінація у кримінальному провадженні.

Summary

Kyrychenko S. I. Self-defense of a defendant with a disability in criminal proceedings. – Article.

The purpose of the article is to study the forms of self-defense of a suspect, accused (defendant) with a disability that arises as a result of his reaction to the mistakes of the investigation and defense in criminal proceedings. It is substantiated that in order to protect the rights of persons with disabilities in criminal proceedings, along with other legally established legal standards, it is necessary to apply the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities of December 13, 2006. It is proved that the acquisition of these legal standards in connection with the Criminal Procedure Code of Ukraine will contribute to the efficiency and quality of criminal proceedings aimed at investigating the events of the offense committed by a disabled person. It is proved that the mistakes of the procedural manager, prosecutor, investigator and lawyer entail violation of the rights of a person subject to criminal prosecution, because there are many cases of leaving mistakes without correcting them in the final court decision. It is noted that the refusal of the regional center for free legal aid to appoint a lawyer to provide legal assistance to a disabled defendant, citing the lack of special training of lawyers to work with this category of defendants, discriminates against a client on the grounds of disability and necessitates self-defense. It is established that the defendant's self-defense is acts of protest behavior of a person, which are carried out without professional legal assistance and are aimed at independent defense of their rights and legitimate interests in criminal proceedings. Such acts may be committed by the defendant actively through the commission of actions consisting in the submission of applications, complaints, petitions, etc., or passively through protest by certain types of inaction, in particular in the form of refusal to provide explanations and hunger strike in criminal proceedings. There are two forms of protest of the defendant: 1) procedural, carried out in the manner prescribed by criminal procedure law; 2) non-procedural, which is carried out in the manner prescribed by other law to the departmental authorities.

Key words: person with a disability, protest behavior, self-defense, international human rights standards for persons with disabilities, discrimination in criminal proceedings.